

Տարին 10 րուբ. վեց ամիսը 6 րուբի, երեք ամիսը 3 ր. 50 կ.
ամիսը (Քիֆիստով) 1 ր., հասարակ 5 կ. Բաժանորդ Կն
գրում միմյան խմբագրատանը՝ Դարեգով. փողոց, № 5.

Խմբագրություն հասցեն՝ Тифлис, Редакция «Нор-Дар»
կամ Tiflis, Rédaction «Nor-Dar»

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերից) ժամը 9-ից
մինչև 2-ը: Ցույնադրությունները ընդունում են ամեն լիզուներով:
Ցույնադրությունների բաժին 2 կ., բեկամների համար կրկնապատկել

ՐԱՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջնորդող.—Գրություններ հետա-
նոր և մտաւոր Արեւելքում:
Քրոնիկան.—Լուսին:
Մեզ գրում են.—Ս. Էլմիստին:
Տ. Տ. Մեքլիսիսի որդեգրանի կենսա-
թիւ:
Մամուլի շուրջը:
«Բաղրապատկեր»-ի ներկայացու-
ցիւնները 4. Գոյում:
Թղթակցութիւններ.—Հուլիս:
Քաղաքական.—Կրօնական քաղաքի ա-
ւելքում: Մակեդոնական սերբերի վի-
ճակը: Ալբանիացիների խուժումը Մա-
կեդոնիա: Թուրքիայի յայն դաշնակցութե-
ան Թուրքիայի հետադարձը:
Ցայադարձութիւններ:

Թիֆլիս, 26-ի օգոստոսի, 1903 թ.

ԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ԶԵՆՈՒՄԻ ՆԻ ՄՕ- ՏԱՆՈՐ ԱՐԵՎԵԼԻՍՏԻ:

Ներդրական քաղաքականութեան
ուղղութիւնը ներկայ րոպէնե-
րում ամբողջովին դարձած է Ա-
րեւելքի երկու ծայրերում առաջ
կան բարդութիւնների վրայ:
Համեմատութեամբ միջանկի
շարժւած սրանից առաջ տիրող
տրամադրութեան, ծայրագոյն Ա-
րեւելքում ներկայումս մտքերը ա-
ռաւել խալաթած են թուում է մո-
տայութեան պատերազմի մասին ա-
ռաւել քիչ է խօսում: Դժուար
է, անկասկած, ասել, թէ ուղա-
յայ արեւմտահայ մի պատերազ-
մի ամեն երկու վերացած է չին-
ճապոնական ջրերում, սակայն,
միւս կողմից չի կարելի ուշա-

ղորդութիւնից վրեպեցնել և այն
հանգամանքը, որ ռուսական պա-
տերազմական զորքերի միմիայն
Կուրսկի լիկի ճանապարհորդու-
թիւնը դէպի Ծայրագոյն Արեւելք
և նրա ունեցած բացառութիւն-
ները ճապոնական կառավարու-
թեան հետ կարողացան պարզել
բաւական թիւրիմացութիւններ
և երկու ազգութիւնների յարաբե-
րութիւնները դեռ առաւել որոշ
սահմաններ մէջ, քան էին մինչև
վերջին ժամանակները:

Ճապոն կառավարութիւնը որ-
քան էլ որ թանկ գնահատելու
լինի Քուրսկի անձնակազմի
թիւնը ռուսական արշաւանների
դէմ և, միւս կողմից, որքան էլ
որ մտած լինի իւր պատերազ-
մական ոյժերի վրայ, այնուամե-
նայնիս դժուար թէ նա անձնա-
տուր լինի իւր երկրի պատերազ-
մատէր տարրի պահանջներին և
ձեռնարկի մի այնպիսի պատե-
րազմի, որը, մանաւանդ, ֆինան-
սական տագնապից իւր ներկայ
վիճակում կրճատել նրա առաջ
պետական աղէտի ընդարձակ
զուռ:

Յամենայն դէպս, Ծայրագոյն
Արեւելքի միջոցաւ հետու է
գեռ ևս իւր յազմեցման կէտից և
շարունակուող խաղաղութիւնը չի
սպասում, որ վերջուպէս որևէ
անակնկալով:

Սակայն, դժուար թէ կարելի
լինի նոյնը ասել մոտակայ Արեւել-
քի նկատմամբ: Ճիշտ մի ամիս է,
որ մակեդոնական նահանգներում,
հետք վերցրած նաև Ալբանիոյ-

լիւր, բուլղարական ներքին կաղ-
մակերպութեան կեդրոնական կո-
միտեի կողմից հրատարակուած
է ըստարձակ ապստամբութիւն:
Այդքան կարճ ժամանակի ընթաց-
քում, երկիրը անձնաշէնի լինե-
լու աստիճան փոխուել է, են-
թայրուելով միաժամանակ երկու
հակառակ բանակների կողմից
զորք զորուած աւերմունքների,
հրկզուութիւնների և գաղանական
բռնութիւնների, որոնք շարունակ-
ւում են անընդհատ և դժուար է
նախատեսել, թէ երբ և ինչով
կվերջանան:

Մի կողմից թիւրք կառավա-
րութեան իւր խոստացած աե-
ֆորմների վերաբերութեամբ ա-
րած ակնյայտի ձգձգումները և
իւր նկատմամբ օտարների կաղ-
մած այն համոզումը, թէ այդ կա-
ռավարութիւնը անկարող է երկու
տէրութիւնների կողմից առա-
ջարկուած ծրագրեր իրագործել,
իսկ միւս կողմից, ապստամբա-
կան տարրի անսպասելի պատ-
րաստութեամբ հատու վճռակա-
նութեամբ հրապարակ գալը—
ձեռնհաս շրջանների մտածութեան
մէջ առաջ են բերել վզալի փո-
փոխութիւն:

Երբ որանից ընդամենը միքա-
նի ամիս առաջ մակեդոնական
նահանգների բացարձակ անկա-
խութիւնը ստիճաբար ցանկու-
թիւն էր միայն համարում, այ-
սօր, ինչպէս վերապարտ մամուլը,
նմանապէս և հասարակական կար-

ծիրը եկել է այն եզրակացու-
թեան, թէ ապստամբութեան մէջ
ծրագրող այդ երկրի բաղդը վերջ-
նականապէս կտնօրինուի միմիայն
այն ժամանակ, երբ նա կզրուի
ինքնավար մի կառավարութեան
հովանաւորութեան տակ, և թէ
զրանից դուրս մնացած իւր
ձեռք առնուելիք միջոցները ու-
րիշ բան չեն նմանիլ եթէ ոչ
հոգեւոր մէջ գտնուող հիւանդի
կենքը զորաւոր զեղրի շնորհիւ
միքանի ժամով ևս երկարացնելու:

Որքան էլ ներկայումս Մակե-
դոնիայում կատարուող զործողու-
թիւնները և նրանց ղեկավարող
պարագլուխների ջանքերը ուղ-
ղուած լինեն դէպի այդ վերջնա-
կան լուծումը, այնուամենայնիւ
մակեդոնական հարցը այդ կերպ
լուծումը կանգնած է դէմ առ
դէմ մի շարք դժուարութիւնների,
որոնք, անմիջական կապ ունե-
նալով նրա հետ, կարողութեան
ամենալուրջ ուղղութիւններ:

Այդ դժուարութիւններից մինն
է բաղկանեան մտեր պետութիւն-
ների հայեացքների հաշտեցնելը
պատմական այդ քայլի առաջ ըն-
թելը հեռանկարների հետ: Բաղկա-
նեան պետութիւնների մէջ Մա-
կեդոնիայի ապագայ բաղդով ա-
մենից աւելի շահագրգռուած են
Բուլղարիան, Սերբիան և Թուր-
քիայի ներկայ դաշնակից Յու-
նաստանը:

Անուշտ, այդ պետութիւններից
ոչ մէկը ոչինչ չի ունենալ մակե-
դոնական ինքնավարութեան վե-
րաբերութեամբ, եթէ համոզուած

լինի, թէ Մակեդոնիան, յիշուելի,
մինչև վերջը կառավարի միայն
Մակեդոնիային: Սակայն, որքան
էլ որ այդ ցանկալի լինէր և աշ-
խատուէր ամեն տեսակ խոստում-
ներով ապահովել, այնուամենայ-
նիւ, դժար թէ կարելի լինի
այն և սերբ կառավարութիւնների
մէջ այդպիսի մի համոզում գո-
յացնել:

Այդ դժուարութեան առաւել
ևս մեծ ոյժ է տալիս մակեդոնա-
կան նահանգների ընակշուծեան
այլապէս տարբերից բաղկացած
լիկեւր հանդիմանքը: Այդ նա-
հանգների գեղալարող բաղմու-
թիւնը—բուլղար ժողովուրդը, ո-
րը, այժմ իւր ուսերի վրայ տա-
նում է ապստամբութեան ամբողջ
ծանրութիւնը, չպէտք է արդեօք
ձգուի ինքնավար կառավարու-
թեան տակ ստեղծել իւր համար
բացառիկ դիրքի վնաս երկրի
միւս տարրերի իրաւաստական
հաւատարմութեան: Իսկ եթէ այդ
նախատեսուած է հնչող այժմից,
—արդեօք այդպիսի մի նախա-
տեսութիւն, որ ենթադրում է
ներքին անվերջ կռիւններ ու ա-
ղետներ, որքան նախատեսող կեր-
պով կարող է աղբիլ մակեդոնա-
կան ինքնավարութեան մտքի ի-
րագործման վրայ:

Անհարց, որոնք ուղղակի
կամ անուղղակի կերպով ազդում
են նահատակուող մի երկրի մէջ
ցանկացած կարգը օր առաջ
վերահաստատելու վրայ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՐԶԱՆ

(Ն. Ձեկովից)

Քաղաքային բանկի վերատեսուչ
Պետր Սիմեոնովիչին, հաշուապահին,
նրա օգնականին և երկու անդամներին
գրեթէ բանտ տարան: Այդ աղմկալի
դէպքի երկրորդ օրը վաճառական Աւ-
գէսը, որ բանկի վերատեսուչի յանձ-
նածորով անդամ էր, նստած էր իւր
խանութիւն և իւր բարեկամների հետ
զբոյց էր անում:

— Տէր այդպէս կամեցաւ: Ճակա-
տազրից չեն կարող խոստալ: Սիմե-
ոն ամեն ինչ խաւարեալ էր, հաշուապահին,
իսկ վաղը կարող է լինել բանտ, տղա-
տութիւն, նոյն իսկ մահ: Ամեն բան
կարող է պատահել, զոնէ այժմ Պետր
Սիմեոնովից օրինակ վերցնէր:
Նա խոսում և խոստում էր իւր
հարբած աշխատի, իսկ բարեկամները
խոսում էին, խաւարեալ ուսում և լուսւմ,
նկարագրելով երեկուայ զօրեղ և ա-
մենից յարգուած Պետր Սիմեոնովի-
չի խաղաղութիւնը և անօգնականու-
թիւնը: Աւգէսը հասաւելով շարունա-
կեց՝

— Կոկորդիլոսի արցունքներ են
թափում: Այդպէս, տեղն է այդ խա-
ղաքային: Մնայրանները կկողպա-
վեն: Այժմ թմոյ պատասխան տան:

— Նայիք, Իւան Դանիլիչ, որ դու
էլ այդ օրը չընկես, նկատեց բարե-
կամներից մէկը:

— Ե՛հ, ինչո՞ւ համար:
— Հնչեց նրա համար: Նրանք կօղպա-
տու էին, իսկ վերատեսուչի յանձ-
նածորան ինչ էր անում: Դու հօ ստո-

բազրում էիր տեղեկագրերը:

— Ե՛հ, կարծես դժուար բան է,—
ծիծաղեց Աւգէսը.—տողազրում էի:
Տեղեկագրեր խանութն էին բերում, ես
էլ ստորագրում էի: Կարծես ես շատ
հասկանում եմ: Ինչ որ ինձ տալու
լինես, ես բոլորը աշխից կտողնեմ:
Գրե՛ր հէնց այժմ, որ ես մտքով եմ
մտքել, ես այդ էլ կտողագրեմ: Ես
ժամանակ չունեմ ստուգելու, մանա-
ւանդ, որ առանց անհոգիների չեմ տես-
նում:

Խօսելով բանկի վերատեսուչին և Պետր
Սիմեոնովիչին վիճակի մասին, Աւգէսը
և բարեկամները զնային կարկանդակ
ուսելու իրենց մի ծանօթի տանը, ուր
այդ օրը նրա կնոջ անուանակոչու-
թիւնն էր տօնում:

Այնտեղ բոլորը խօսում էին բանկի
զրուութեան մասին:
Աւգէսը բոլորից շատ էր տաքանում
և հաւատացնում, թէ ինքն այդ վա-
ղուց էր նախադրում և թէ սրանից երկու
տարի առաջ գիտէր, որ բան-
կում զեղծում կայ: Կարկանդակն ու-
տելիս նա նկարագրեց իրեն յայտնի
տանի չափ օրինազանց զօրծողու-
թիւններ:

— Բանի որ դուք գիտէիք, ինչո՞ւ
այդ մասին չէիք յայտնում,—հարցրեց
նրան այնտեղ ներկայ եղող մի աղայ:
Ոչ թէ միայն ես, այլ և ամբողջ
քաղաքը գիտէր... հրճաց Աւգէսը.—
Դատարանները գնալու էլ ժամանակ
չկայ:

Կարկանդակ ստեղծուց յետոյ հան-
գրատանալով, նա նորից ճաշեց և նորից
հանգստացաւ, յետոյ գնաց իւր եկե-
ղանի, ուր երեցիկներ էր: Եկեղանի
զուրք գալով կրկին գնաց տոնախմբ-
ութիւն և մինչև ուշ գիշեր պրեֆե-
րան էր խաղում:

Երբ կէս գիշերից անց Աւգէսը վե-
րադարձաւ տուն, զուռը բացող
աղախին, գունատուած էր և զօրաւոր
ոչ մի խօսք չէր կտողանում արտա-
սանել: Նրա կինը՝ Նիկոլայեւնա Տրոֆի-
մովնան, որ գէթ, պատաւ մի կին էր
ցած թողած սպիտակած մազերով,
նստած էր դահլիճում բազմոցի վրայ,
զօրում էր ամբողջ մարմնով և հարբա-
ծի պէս անկապտակ շուռ ու մուռ էր
տալիս աշխրբը: Նրա մօտ մի բաժակ
ջուր ձեռքին, նոյնպէս գունակափ և
խիստ վրդուկաւ զէս օւ գէն էր ընկ-
նում նրա աւազ որդին՝ գիմնազիստ
Վասիլը:

— Ի՛նչ կայ, — հարցրեց Աւգէսը
և բարկացած խեղճ վառարանին:
(Նրա ինտանիքը յաճախ անխաղաղ էր
ստանում):

— Այս րոպէին դատական քննիչն
եկաւ, — պատասխանեց Վասիլը, —
խուզարկեցին:

Աւգէսը նայեց իւր շուրջը: Պահա-
րանները, սեղանները, բոլորը փոքր
ինչ առաջ եղած խուզարկութեան
հետքն էին կրում: Մի րոպէ Աւգէսը
անշարժ մնաց ոչինչ չհասկանալով:
Ետոյ նրա բոլոր ներքին զոգաց և
ծանրացաւ, ձախ ոտը թիւղացաւ և
չկարողանալով տանել զօրը՝ պառկեց
բազմոցի վրայ: Նա զգում էր թէ իւր
ամբողջ ներքին տակն ու վրայ է լի-
նում և անհնազանդ ձախ ոտը թըն-
թընկացնում էր բազմոցի մէջը:

Երկու երեք րոպէում նա յիշեց իւր
բոլոր անցեալը, բայց իւր մէջ չգտաւ
մի անյայտ յանցանք, որ այժման լի-
նէր դատական իշխանութեան ուշա-
դրութեանը:

— Բոլորը դատարկ բան է... ասաց
նա բարձրանալով.—երևի ինձ մտանի
են: Վաղը պէտք է բողոք ասած, որ նը-

րանք չհամարձակուեն այդ...

Հետեւեալ առաւօտը, անքուն գիշե-
րից յետոյ, Աւգէսը, ինչպէս միշտ,
գնաց իւր խանութը: Նրա մուշտա-
րեւելը լուր բերին, որ դատախազը
գրեթէ բանտարկել է վերատեսուչի օգ-
նականին և բանկի նամակատարին:
Այս լուրը չանհնազանդեց Աւգէսին:
Նա համոզուած էր, որ իրեն մատնել
են և եթէ քաղաք տալ ընկնէ իւր ե-
րեկուայ խուզարկութեան համար կը
պատժուի:

Ժամը տասին նա վազեց քաղաքային
վարչութիւնը քարտուղարի մօտ՝ որ
միակ կրթուած մարդն էր ամբողջ
վարչութեան մէջ:

— Վրդիմիր Ստեպանիչ, այս ինչ
բան է, — սկսեց նա շնչալ քարտու-
ղարի ականջին: — մարդիկ գողանում
էին, ինձ ինչ: Ի՛նչ պատճառով, սիրե-
լիս, — շնչաց նա, — գիշերս ինձ
խուզարկեցին: Աստուած վկայ: Ստա-
նայ են կտրել իրար, ինչ է: Ինձ ին-
չն են ձեռք տալիս:

— Նրա համար, որ տաւար չպէտք
է լինել — հանգարտ պատասխանեց
քարտուղարը: — Ստորագրելուց առաջ
հարկաւոր էր նայիլ...

— Ի՛նչ նայիլ, հարցար տար էլ որ
նայիմ այդ տեղեկագրերին, ոչինչ հաս-
կանալ չեմ կարող: Զահրուածք լինի:
Ես ինչ հաշուապահ եմ: Ինձ բերում
էին, ես էլ ստորագրում էի:

— Սպասեցէ՛ր: Բացի այդ, զուր,
ինչպէս և ամբողջ յանձնածորովը,
ոստիկ անուանարկուած էք: Դուք
առանց որեւէ ապահովութեան բան-
կից տան և ինն հազար թուրքի էք
վերցրել:

— Տէ՛ր, բո կամըր լինի,—
զարմացած բացականչեց Աւգէսը.—
Մի՞թէ միայն ես եմ պարտ: 25 օր

ամբողջ քաղաքը պարտ է: Ես առկոս-
ներ եմ վճարում, պարտքն էլ կը տամ:
Տէ՛ր, ընդ քեզ: Բացի այդ, եթէ խղճով
դատուել լինեմ, մի՞թէ ես ինքս վերց-
րի այդ փողերը: Պետք Սեմեոնիչը
ձեռքս խոցեց: Վերցրե՛ւ, ասաց, վերց-
րու: Եթէ որ չես վերցնում՝ կը նշա-
նակի չես հաւատում և մի կողմն ես
քաշում: Դու, ասաց, վերցրու և հօրդ
համար ջրաղաց չիլիւր: Ես էլ վերցրի:

— Ահա անհուն էք: Երբեք կարող
են դատել միայն երեկաները և ոչ-
խալները: Յամենայն դէպս, պարտն,
զուր գուր էք չվճարում: Դատարանից,
ի հարկէ, չէք խռատփել, սակայն, ի-
րենք ձեզ կարողաւացնեն:

Քարտուղարի անփութութիւնը և
հանգարտ սանը Աւգէսի վրայ յանդա-
տեցնող ազդեցութիւն արին: Դառնա-
լով խանութ և պատահելով այնտեղ
իւր բարեկամներին, նա կրկին խոսում,
խաւարեալ ուսում և փրկողութիւն
էր անում: Նա համարեան թէ մօտացաւ
խուզարկութեան մասին և նրան ան-
հանգստացնում էր միայն մի հանգա-
մանը, որ նա չէր կարող չնկատել:
Նրա ձախ ոտը մի տեսակ թրում էր
և մարտողութիւնը չէր կատարուել:

Նոյն օրը երեկոյեան բաղդը Աւգէ-
սին դարձեալ ստատիկ հարուածեց:
Քաղաքային խորհրդի արտակարգ ժո-
ղովում բոլոր բանկայինները, նրանց
Թուում և Աւգէսը ընտրողների ցուցա-
կից հանուեցան՝ որպէս դատել և ըննու-
թեան ենթարկուած մարդիկ: Առաւօ-
տը նա թուով ստացաւ, որով նը-
րան հրաւիրում էին անյապաղ
Թոյնիկ եկեղեցու երեցիկների պաշտո-
նը:

Յետոյ Աւգէսը կորցրեց հաշին այն
հարուածների վերաբերմամբ, որ բողոք
հասցնում էր նրան: Մէկը միւսի յետեից

ԳՐԱՆԻՎՈՆ

«Կապիտալ»-ի մէջ տպուած է հայոց լեզուի և կրօնի այն դասագրքերի ցուցակը, որ Կովկասի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձական խորհրդի որոշմամբ Կովկասի գլխաւոր իշխանութիւնը թէյյ է տուել գործածելու շրջանի ուսանող զգալիներուն: Այդ դասագրքերի մէջ յիշուած է Նիկիթ Կ. Բար. Երզնկեանի «Երօնի դասագրքերը» II տարւոյ, մասն 2, հրատ. 1902 թ.:

— «Ձերնամ. Վեստ»-ը հայոցընտանիքի մէջ ինքնուրուշ հիւսիսային մասը (Արմաւիր-Թուրքիա) չինելու և շահագործելու է Վարդգէսեանի երկրագործական վարչութիւնը, իսկ հարսւային մասը (Սուխում-Նոր-Սենակ) անդրկովկասեան երկրագործական վարչութիւնը: Նոր գծի Թուրքիա-Սուխումի մասի կառուցումը յետագայում է, Վերջինիս մասերի կառուցման հետ միաժամանակ կառուցուելու են Սուխումի և Թուրքիայի նաւահանգիստները:

— Օգոստոսի 25-ին Ներսիսեան զարգում սկսեցին նորակաշակերտները ընդհանրութիւնները: Այս տարի խնդրատուները թիւը խիստ շատ է: — Սնդրիկովկասում բամբակի տրիւնները թիւը զարգացնելու նպատակով երկրագործութեան և պետական կառավարչութիւնը շարունակելով նորից նշանակել է երկու շրջաններ հրահանգել մէկը Ներսիսեան, միւրը Բաղդասար Նազարեան, նմանապէս և Արեւիկի և Նուխու գետաւաններ համար: Հրահանգելներին յանձնարարուած է՝ 1) ուսումնասիրել անգլիական բամբակագործութեան դրութիւնն ու կարիքները, 2) հսկել գիւղատնտեսական այդ ճիւղի վրայ յիշեալ տեղերում և նպատակի այդ ճիւղի զարգացմանը, 3) ծանօթացնել բնակչութեան բամբակի մշակման կանոնները և ներքին և արտաքին շուկայի պահանջները, 4) զննարկել բամբակի մշակման գործը յիշեալ տեղերում եղած արդիւնական օրինակելի տնկարաններում և 5) ցոյց տալ բամբակի տուններին միասնական միջոցների դէմ կռուելու միջոցները:

Եկան նրա համար տարբերակ, չեղած օրեր և ամեն օր բերում էր նրան մի անապատային պարզ և թիւս այլոց ընկնել նրան մի կոչնագիր ուղարկեց: Բնիկի մօտից նա տուն դարձաւ անպատուած, կարմրած:

— Դանակը գրել էր կոկորդիս, թէ ինչու էիր ստորագրում: Ստորագրում էի, ինչ արած: Գործն թէ գիտեմ արած լինէի. բերում էին խանութ, և էլ ստորագրում էի:

Ես գրածն էլ չեմ կարողանում կարդալ: Եկան ինչ որ հրիտասարդներ անհոգ դէմքերով, կրքերով խանութը և տան բոլոր կահկարասիներ վեր գրեցին: Նեղ ժամանակներ տեսնելով այս բոլորի մէջ և առաջուայ պէս իրեն ոչ մի յանցանք չկրկնեցի: Ես անպատուած Ազգէր վազվում էր գնացան հիմնարկութիւններ և բողոքում: Ամբողջ ժամերով նա սպասում էր նախասենեակներում, երկար խնդրիներ էր շարադրում, լաց էր լինում և հայտնում: Նրա բողոքներին պատասխան էր քննիչը անհոգ և կտրուկ պատասխանում էին:

— Եկան, երբ ձեզ կհրաւիրեն, այժմ մեղք ժամանակ չունիք:

Իսկ միւսները պատասխանում էին՝ — Այդ մեր գործը չէ:

Գրեւորած քարտուղարն էլ, որ, ինչպէս թուում էր Ազգէր, կարող էր նրան օգնել, միայն ուսերն էր շարժում և ասում:

— Դուք ինքներդ էք մեղաւոր, չպէտք է տաւար լինել:

Երբ անգործութիւնը նրան օգնեց, և կարելիք վրայ հասաւ՝ նա վրձնեց գնալ հօր մօտ՝ ջրագացը, կամ

— «Նով. Օր»-ը հայոցընտանիքի մէջ ինքնուրուշ հիւսիսային մասը (Արմաւիր-Թուրքիա) չինելու և շահագործելու է Վարդգէսեանի երկրագործական վարչութիւնը, իսկ հարսւային մասը (Սուխում-Նոր-Սենակ) անդրկովկասեան երկրագործական վարչութիւնը:

— «Ձերնամ. Վեստ»-ը հայոցընտանիքի մէջ ինքնուրուշ հիւսիսային մասը (Արմաւիր-Թուրքիա) չինելու և շահագործելու է Վարդգէսեանի երկրագործական վարչութիւնը, իսկ հարսւային մասը (Սուխում-Նոր-Սենակ) անդրկովկասեան երկրագործական վարչութիւնը: Նոր գծի Թուրքիա-Սուխումի մասի կառուցումը յետագայում է, Վերջինիս մասերի կառուցման հետ միաժամանակ կառուցուելու են Սուխումի և Թուրքիայի նաւահանգիստները:

— Օգոստոսի 25-ին Ներսիսեան զարգում սկսեցին նորակաշակերտները ընդհանրութիւնները: Այս տարի խնդրատուները թիւը խիստ շատ է: — Սնդրիկովկասում բամբակի տրիւնները թիւը զարգացնելու նպատակով երկրագործութեան և պետական կառավարչութիւնը շարունակելով նորից նշանակել է երկու շրջաններ հրահանգել մէկը Ներսիսեան, միւրը Բաղդասար Նազարեան, նմանապէս և Արեւիկի և Նուխու գետաւաններ համար: Հրահանգելներին յանձնարարուած է՝ 1) ուսումնասիրել անգլիական բամբակագործութեան դրութիւնն ու կարիքները, 2) հսկել գիւղատնտեսական այդ ճիւղի վրայ յիշեալ տեղերում և նպատակի այդ ճիւղի զարգացմանը, 3) ծանօթացնել բնակչութեան բամբակի մշակման կանոնները և ներքին և արտաքին շուկայի պահանջները, 4) զննարկել բամբակի մշակման գործը յիշեալ տեղերում եղած արդիւնական օրինակելի տնկարաններում և 5) ցոյց տալ բամբակի տուններին միասնական միջոցների դէմ կռուելու միջոցները:

Եկան նրա համար տարբերակ, չեղած օրեր և ամեն օր բերում էր նրան մի անապատային պարզ և թիւս այլոց ընկնել նրան մի կոչնագիր ուղարկեց: Բնիկի մօտից նա տուն դարձաւ անպատուած, կարմրած:

Դանակը գրել էր կոկորդիս, թէ ինչու էիր ստորագրում: Ստորագրում էի, ինչ արած: Գործն թէ գիտեմ արած լինէի. բերում էին խանութ, և էլ ստորագրում էի:

Ես գրածն էլ չեմ կարողանում կարդալ: Եկան ինչ որ հրիտասարդներ անհոգ դէմքերով, կրքերով խանութը և տան բոլոր կահկարասիներ վեր գրեցին: Նեղ ժամանակներ տեսնելով այս բոլորի մէջ և առաջուայ պէս իրեն ոչ մի յանցանք չկրկնեցի: Ես անպատուած Ազգէր վազվում էր գնացան հիմնարկութիւններ և բողոքում: Ամբողջ ժամերով նա սպասում էր նախասենեակներում, երկար խնդրիներ էր շարադրում, լաց էր լինում և հայտնում: Նրա բողոքներին պատասխան էր քննիչը անհոգ և կտրուկ պատասխանում էին:

Եկան, երբ ձեզ կհրաւիրեն, այժմ մեղք ժամանակ չունիք:

Իսկ միւսները պատասխանում էին՝ — Այդ մեր գործը չէ:

Գրեւորած քարտուղարն էլ, որ, ինչպէս թուում էր Ազգէր, կարող էր նրան օգնել, միայն ուսերն էր շարժում և ասում:

Դուք ինքներդ էք մեղաւոր, չպէտք է տաւար լինել:

Երբ անգործութիւնը նրան օգնեց, և կարելիք վրայ հասաւ՝ նա վրձնեց գնալ հօր մօտ՝ ջրագացը, կամ

— «Նով. Օր»-ը հայոցընտանիքի մէջ ինքնուրուշ հիւսիսային մասը (Արմաւիր-Թուրքիա) չինելու և շահագործելու է Վարդգէսեանի երկրագործական վարչութիւնը, իսկ հարսւային մասը (Սուխում-Նոր-Սենակ) անդրկովկասեան երկրագործական վարչութիւնը:

— «Ձերնամ. Վեստ»-ը հայոցընտանիքի մէջ ինքնուրուշ հիւսիսային մասը (Արմաւիր-Թուրքիա) չինելու և շահագործելու է Վարդգէսեանի երկրագործական վարչութիւնը, իսկ հարսւային մասը (Սուխում-Նոր-Սենակ) անդրկովկասեան երկրագործական վարչութիւնը: Նոր գծի Թուրքիա-Սուխումի մասի կառուցումը յետագայում է, Վերջինիս մասերի կառուցման հետ միաժամանակ կառուցուելու են Սուխումի և Թուրքիայի նաւահանգիստները:

Ս. Ս. ՄԵԼԻՔԻՍԵՆԻ ԵՎ ՍՐԱՋԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

«Մանգոմէլի Էֆենդի»-ի մէջ Գրիգոր Գ. Բերբէյի հետեւող տեղեկութիւններն էլ տալիս հանդիմանալով Մելիքի անդրկովկասեան երկրագործական կենտրոնը, երբ նա յայտնի էր Գրեգորի անունով:

Դէպքը վերաբերում է այն ժամանակներին, երբ այժմեան ընդհանրական շարժումները վարդապետ եղած միջոցին այցելել էր Կովկաս: Հետաքրքիր Գրեգորի և իր ընկերները կը փութան այցելել ծանկնաջան կեանքներին՝ որուն ժողովրդական և պարզասէր համարը հասած էր իրենց ականջին: Ժամկոչներուն յատկացեալ սենեակներէն միոյն մէջ օթեւանած էր Հայր Սուրբ, մերժելով ամեն տեսակ հրաւեր և պատիւ: Գրեգորի և իրենցները բաւական տաքուն տեսակցութիւն մը կուենան և համբարաւոր Հայրիկը իր մեծարանքը բոլոր սովորութեան սուրճ կեփէ իր ձեռքը և սուրճի յատուկ փաթեմանով ուղարկելով իր հիւրերուն՝ դարձաւ պատճառելով Սուրբանց խում:

Այն օր վայել է յարգելի և անմեղ դատաւարաւորած մարդու. նստած էր իւր վիճակակից ընկերներին մօտ, լուսն էր և կատարեալպէս ոչինչ չէր հասկանում: Նրա տրամադրութիւնը թելահարմար էր: Նա բարկանում էր, որ իրեն երկար պահում են, որ ոչ մի տեղ պատուայ կերակուր չի կարողանում գտնել, որ պաշտպանը իրեն չի հասկանում և չի խօսում:

Այն ինչ որ հարկաւոր էր: Դատարաններն ըստ երկրի վայելէ չէին դատում, ինչպէս որ հարկաւոր էր: Նրանք Ազգէրին ուղբ չէին դարձնում: Նրան գաւառում էին երեք օրը մի անգամ և այնպիսի հարցեր էին տալիս, որ նրանց Ազգէր պատասխանելով հասարակութեան մէջ ծիծաղ չի յարուցանում: Երբ նա ուզում էր խօսել իւր վեպերի, այն բանի մասին, որ կամեցում է պահանջել դատարանական ծախքերը, պաշտպանը գաւառում և անհասկանալի նշան է անում, հասարակութիւնը ծիծաղում էր իսկ նախադարձ խոսութեան մը յայտնում էր, որ դա գործին չէ վերաբերում: Իւր վերջին խօսքերն արտաստանելու ժամանակ նա այն շատու, ինչ որ սովորեցել էր նրան պաշտպանը, այլ մի ուրիշ բան, որը նոյնպէս ծիծաղ առաջացրեց: Այդ դարձուրդի ժամը, երբ երկուստեք իրենց սենեակում խորհրդակցում էին, նա բողոքեցանք հասած էր բողոքում և բողոքովն չէր մտածում երկուստեքի մասին: Նա չէր հասկանում, թէ ինչու նրանք այնպիսի անպաշտ և անհարգելի են, քանի որ բողոքը պարզ է, և ինչ են ուզում իրենց:

Բողոքելով, նա խնդրեց սպասարկին, որ պատան մի արժան բան տայ ուսելու: Բաւական կողմէն նրան մի

ին, որովհետեւ կովկասահայոց մէջ ընդհանուր սովորութիւն է մեծ ամաններով խմել. իրարու երես կը նստին ու խմելով, ինչ ինչ տեղեկութիւններ կը քաղեն բարի վարդապետէն: Գրեգորին՝ Հայր Սուրբին մէջ քանի եկեղեցական գրութիւններն ուղարկէ կարգաւոր ըլլալով մեծ գովաւաններով կըլսուի անոր նկատմամբ, այնպէս որ նոյն իսկ Արժուին՝ Դարեւելին՝ զրգմամբ կաշխատի և 20,000 օսմ. օսկի ռուբլանաւորութիւն կը նենդանի մը բացուելու համար: Գրեգոր վարդապետը ժողովրդեան թախանձանքին զոհացում տալու համար Թիֆլիզի մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ և իր քարոզին մէջ Ղևոնդեանց քահանաներուն ակնարկելով

— Ո՛րք ես Ղևոնդ, կը գոչէ,

— Հոս եմ, Հայր Սուրբ կը պօռայ ժողովրդեան մէջէն միամիտ Ղևոնդ մը: Այս և ուրիշ եկեղեցական ու վարչական գործերու վրայ խմբագրականներ և հմտակիր յորուածները գրած ուրիշ երեւմէի Գրեգորի Մուրադեանցը, որով կը տեսնուի թէ Գրեգորի կըլիսական և եկեղեցական գործունէութիւնը Կովկասէն կ'սկսի:

Գրեգորի օր աւուր կը յառաջդիմէ Ս. Էջմիածին և ուրիշ վայրեր այցելելով, ուր որ ապրելու ընթացք մը տեսնէ Ս. Կաթողիկոսին ուղարկութեանը կը յանձնէ:

Այս միջոցներուն կը մեկնի Ղարաբաղէն և իր մեծանուն ուսուցչին ձանձնեցել շարժել Եւրոպա կ'ուղևորուի ու Յուրիկին աստուածաբանական համալսարանէն վկայականը ստանալով կը վերադառնայ դէպի իւր երկիրը: Ահա. Սուլթաններու շնորհիւ, ծանկնաջան կրօնական և ամեն տեսակ կենտրոնով վայելած ազատութիւնը կը թելադրեն և կը մղեն զինքը դէպի Պոլիս՝ օսմանական մեծ մայրաքաղաքը, այն ժամանակ, երբ Գրեգոր Պատրիարքը կաթողիկոս ընտրուած Ս. Էջմիածնէն կը մեկնի օսմանական և հայրապետական ցուպը ձեռք առնելու: Գրեգորին Մուրադեանց այն առիթն թուելով մը կը հրատարակէ, որով կը յորդորէ նորընտիր Գաթողիկոսը, ներքէս Ե. Աշտարակեցիին անյողողող և ամբողջով սիրտը ունենալ, և բոլոր ոյժով դիմադրել

ինչ որ սառը ձուկն տունին: Նա կեբաւ և իսկոյն զգաց, թէ ինչպէս այդ ձուկը գնդի պէս պարտուած էր փորումը. փորը սկսեց ցաւել, այրում էր...

Երբ նա լուսն էր հարցական կետերը կարգաւոր դատարանին, նրա ներքին տախտակային ինքնուրուշ մարմինը ստան ջրօրներով էր լինում մարմինը ստան ջրօրներով էր ունի չէր լուսն, ոչինչ չէր հասկանում և անտանելի կերպով տանջւում էր այն բանից, որ դատարանին նստած կամ կանգնած պիտի լիէ: Վերապէս երբ նրան և ընկերներին թոյլատրեցին նստել, վեր կացաւ դատական պալատի դատախազը և ինչ որ անհասկանալի բան ասաց: Իսկոյն երեւցին ժողովուրդներ, որոնք կարծես գետնից բոստան բացած սրբով և շրջապատեցին բոլոր մեղադրուածներին: Ազգէրին հրամայեցին վերկենալ և գնալ:

Այժմ նա հասկացաւ, որ իրեն դատաւարտել են և հոգեւորական են: Թարկել, բայց նա չվախեցաւ և ոչ էլ դարձացաւ նրա փորի մէջ այնպիսի անկարգութիւն էր կատարում, որ ժամանակ չունէր հոգեւորական մասին մտածելու:

— Նիշակէլ այժմ այլ և մեղ չէի թողնիլ հիւրանոց, հարցրեց նա իւր ընկերներից մէկին: Իսկ այնտեղ ես ունիմ երեք բողոքի փող և մի քանորդ ֆուռա թէյ:

Նա մասնաւոր տանն էր բնում, ամբողջ գիշերը զգուշ էր ձկնից և միայն երեք բողոք և քանորդ ֆուռա թէյի մասին էր մտածում: Առաջաւոր վրայ, երբ երկրից սկսեց կապտիկ, նրան հրամայեցին հագնուել և գնալ: Երկու զինուոր նրան բանտ տարան: Բողոքի փողոցները երբէք նրան այն

օտար օտընձգութիւններուն: Այսպէս Դ. Պոլսոյ մէջ սիրիներէ մեծ գլխարկով կը պտտի բաւական աստի, ամեն կողմ իր նկատմամբ համակրութեան ցոյցեր կերպան, և ուր որ հրաւիրուի իր շինիչ բնակչութիւններով գրեթէ պատուոյ մեծ տեղ մը կը գրաւէ, թէ բարձրաստիճան եկեղեցականներու և թէ ակաւաւոր անձնաւորութեանց մօտ:

ՍԱՄՈՒԼԻ ԾՈՒԲԱԸ

Թիֆլիզի Վ. Դուկլիսկին «Кіевлянин» թերթում հրատարակած իւր յօդուածում առաջ է բերում մի շարք թուական փաստեր, որոնք ամենաշօշափելի կերպով ցոյց են տալիս, թէ աշխատաւոր դասակարգը անտեսական որքան անձուկ պայմաններին մէջ է ապրում: Թ. Դուկլիսկին հայտնում է այդ տեղեկութիւնները ինչպէս վերաբերում են Կիևի նահանգի աշխատաւոր դասին, սակայն, նրանք մօտաւոր ազդեցութիւն տալիս նմանապէս և ուրիշ տեղերի բանուոր դասի տնտեսական կացութեան մասին, որը իւր ընդհանուր գրծերով ամեն տեղ էլ համարեալ թէ միևնոյնն է:

Օրուայ վառարկի մօտաւորապէս 300/0-ը, — ասում է յարգելի Թիֆլիզի — Ներսիս Ժառանգ և ընկերներին զայի, որոնք իրենց ներուածութեամբ գիտութեան կողմից անպայմանօրէն ճանաչուած են անպակ: Միջին հաշուով բանուորական ընտանիքը հաշուելով Գիւկում 4—5 հոգուց բաղկացած, դուրս է դաւիս, որ ամսական 16 ռուբլով աշխատի մը ընտանիքը պարտաւորւած է բաւականութեամբ իւր բոլոր կենսական պիտուքներին, որպէսզի են, սնունդ, հագուստ, և այլն: Այսպիսի պայմաններին տակ, հոգեկան պահանջներին բաւականութեամբ տալու մասին խօսք անգամ չի կարող լինել, և հարցային բարոյականութեան վերաբերում վեճակաբանական տեղեկութիւնները, ինչպէս նաև պիտիք բնական իրողութեան միջոցով հասկանալի հարցական տեղեկատու կարող են ցոյց տալ, թէ վերջինիս պայմանները ինչ աստիճան անբարոյականացուցիչ են գործութիւն են ունենում աշխատաւոր դասի ֆիզիկական ու բարոյական կողմերի վրայ:

Ի հաստատութիւն այն բանին, թէ եւրոպացիները որքան աննպաստ կարծիք ունենում Կիևի վերաբերութեամբ, «Москов. вѣдом.»-ի թղթակիցը հետևեալն է պատմում:

Այն երկար և անվերջ չէին թափանցել նա ոչ թէ մայրով էր գնում, այլ փողով մէջ տեղով, որը ծածկուած էր ձիւնի հարուստից առաջացած ցիւխով: Նրանք իրենց դարձեալ կոտորէր էր ձկան հետ, ձախ ուր թուլանում, կրկնակողմները նա չպէտք էր թողնէր, — պատարանում թէ մասնաւոր տանը իսկ օտները սառում էին:

Հինգ օրից յետոյ իւրը դատաւարաւորածներին դարձեալ դատարան տաւրան դատաւարը կարդալու: Ազգէր լսեց, որ իրեն աքսոր են ուղարկում: Տոբոլսկի նահանգը՝ ապրելու:

Այս էլ նրան չվախեցաւ և ոչ էլ զարմացրեց: Նրան թուում էր դատը դեռ չէ վերջացել և գործը դեռ ևս չարունակուած է, և որ «Իսկական» դատաւարը դեռ ևս չէ կայացել... Նա ապրում էր բանտում և ամեն օր այս դատաւարին էր օպրատում:

Միայն կէս տարի անցնելուց յետոյ երբ եկան նրա մօտ կիներ և Վաթիկ որդին մնաւ բարեւա տօնի, երբ նա աղքատ հագնուած այդ նիհար պառաւի մէջ հաղիւ ճանաչեց իւր նախկին վեհաշուք Ելիզաւետա Տոբոլսկի մոլոխային և երբ որդու վրայ փոխանակ գիմնադրական համադրեցութիւն տեսաւ մի հնամաշ պիճակ և սպարկիկ անգրաւարտիկ, — նա հասկացաւ, որ իւր վիճակը արդէն որոշուած է, որ այլևս որեւէ նոր զգալաւորութիւն չի վերադարձնի իրեն իւր անցեալը:

Եւ նա առաջին անգամ իւր դասի և բանասերութեան ամբողջ ժամանակաւորութեամբ քննեց իւր դէմքից տխուր արտայայտութիւնը և դառնութեամբ լաց եղաւ:

Պոլ. Զախարեան

Մի անգամ ծանօթներէն մէկը խոստա-
կան ամենալաւ մի լրագրի մէջ պատահում է
վերջինիցս մի յօդուածի, որի մէջ ամբողջ
նուազան զուրա էր բերում անբարոյական և
հարեցողութեան անձնատուր եղած: Բարե-
կամ ստատիկ զարթունում է, հերքում է զրու-
մ և անձամբ տանում վերոյիշեալ լրագրի խմբա-
գրատուն, որտեղից իւր տեսակի մէջ հետա-
քըքրական եղող այդ յօդուածը սկսել էր ար-
դէն անցնել ոչ միայն խոստական մամուլի
միջոցաւ մասը, այլ և ֆրանսիական ու գեր-
մանական մամուլի մէջ:

Բարագրը ինքը, անձամբ մեծ յարգան-
քով ընդունելով բարեկամին, ուշադրութեամբ
կարգում է նրա հերքումը և մի քանի թույլ
մտածման մէջ ընկնում:

— Ներքեցէ, վերջապէս ստում է նա,—
դուք մեզ յանգիմանում էք այն բանի համար,
որ մենք ընդառնալով ենք Ռուսիան, առանց,
սակայն, նրան ճանաչելու: Նմանակները թէ
մեր ասածը բոլորովին ճիշտ է, թայց չէ որ
Ռուսիայի նկատմամբ բոլորովին մեզ նման են
խօսում նմանակներ և այդ երկու տմենառաջ-
նակաբազմ զարկները, որոնք մեզանում անգլի-
անական զարկներին են վայելում, որովհետեւ
ժողովրդականութիւն են վայելում, որովհետեւ
օրինակ, Մակսիմ Գորկին, Ի. Երանտի ունենալով
այս հանգամանքը, խնդրում են ներդաշնակ
լինել ինձ՝ հաւատարմ աւելի շուտ նրանց, քան
թէ ձեռք:

Այսպիսով, բարեկամին հերքումը մնաց ա-
ռանց լոյս տեսնում:

Եւ ինքն մի անգամ պատահմամբ հանդի-
պել եմ այդ տեսակ բուական բնորոշ ժի-
տաբարակիչ շարունակում է լինել հերքումը:

Փրանսիայում էինք, 1896 թ. էր, երկու-
րորով ճանապարհորդում էինք Պարիզի գլխի
կողմ: Մեր կողմէն բացի ինձանից, նստած
էին նաև երկու պարոն, մի ֆրանսիացի և մի
ռուս: Որոնք խօսակցում էին իրենց մէջ, խօս-
ակցութեան եւ չէին մասնակցում Փրանսիա-
ցիին պատմում էր Անգլիայում, Ապաւնիայում
իւր կատարած ճանապարհորդութեան մասին:
Վերջապէս ռուսը նրան հարցնում է. թէ ար-
դեօք Ռուսիայում չէ՞ եղել:

— Այ, ոչ,— պատասխանում է նա,— և, անշուշտ
եղբայր էլ չեմ քննադատ լինել:

— Ինչու համար:

— Ինչպէս կարող եմ այնտեղ լինել, երբ
նր. որ երբեք, քրդանից անգլիացի են պա-
հանում, իսկ այդպիսի մի թիվի կտոր մարդ
կարող է ամեն մի թույլ կողմէն, իսկ առանց
այնպիսի բուական է թերեւս ռուսական ստա-
մանակներում, ահա ռուսական ժողովրդները
անմիջապէս կաշուում են օձիկի և ուղարկում
Սիբիր տաճարակիր աշխատանքի:

— Այ՛, Ռուսիայում այդ մասին շատ
խիտ է,— ծիծաղելով պատասխանում է ռուսը:
— Առաւելի, անհուն էք,— ելլալով քա-
նում է Փրանսիացիին,— լինելու էք ռուսում, որ
Ռուսիա գնում:

— Այդ դէպքում, սպասեցէ՛ք փորը ինչ,—
միեկիտում է նրան ռուսը.— շուտով անցա-
ղեկը Ռուսիայում վերադառնալու են, այն ժամա-
նակ կարող էք զայ մեզ մօտ օրակա ազատ
քաղաքացի:

— Յիշե՛ք, ու շուտով է լինելու այդ
բանը:

— Զիշե՛ք չեմ կարող ստել, բայց կարծեմ
թէ հիշե՛ք— վեց տարեկ լինել...

ՔՐԱՆՍԻԱՅԻՆ ԴՆԵՐԻՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅՈՒՆՈՒՆ
ՅԵՐԵՐԵՐԸ Կ. ՊՈԼՍՈՒՄ

Եւրոպայի զանազան «կոնցրեսներ»
ները և թրքական ծառայութեան
մէջ գտնուող եւրոպացիներից յիշող*,
Վ. Գորոշեկը զանազան է Կ. Պոլսում
կարգադրողների ձեռքով հրատարակուող
մամուլին:

Պերան ունի իւր մամուլը:
Մի քանի լրագրիներ, որոնք հրա-
տարակում են եւրոպական լեզուներով:
Նրանց մէջ տպւում են անվերջ սուր-
բական տիտղոսներով փաշաների անուն
ները: Այդ բանը թուրքերէն գոյց է
շատ սիրուն է դուրս գալիս, — բայց
այդ տիտղոսները որ թարգմանում ես
կարգական որեւէ լեզուով — հնչում են
ուղղակի ծիծաղելի կերպով: Տպւում
են միևնույն տեղեկութիւնները:

— Երեկ անգլիական դեսպանն ընդու-
նուեց...

— Երեկ գերմանական դեսպանը...
Տպւում են այսպիսի թղթական-
թիւեր:

— Անգլիական գաղութի իզմիրում
օկսից կրկնաւ իւր սովորական ա-
մանային մրցութիւնները...

— Սելանիկի ֆրանսիական գա-
ղութը նուազաւ էր սարքել...

Իրեւ ջրանիւսն տպւում են այսպի-
սի բաներ:

— Գերմանական պաղուծի մեծար-
գոյ ներկայացուցիչները մէկը կոմեն-
տան X. Գորոշեկին ունեցաւ
կործանելու Բերլինում ապրող իւր քե-

ռորդուն, — մի երկաստարը, որը տ-
մեքից սիրուած էր չնորհիւ իւր ար-
տակարգ նշանաւոր ընդունակութիւն-
ներով: Խնդրում ենք մեր մշտական բա-
ժանորդ արքայ պ. X-ին ընդունել
մեր սրտագին ցաւակցութիւնները:

— Մեր գեղեցիկ քաղաքի եւրոպա-
կան գաղութը, հարկաւ, կիցն է այսօր
բանիկի դերեկտոր պ. Մ.-ի հիւրասէր
տունը այն առթիւ, որ նրա գեղանի
ամուսինը մտնում է իւր կեանքի 26-րդ
գարունը: Յայտնում ենք գերանի տիկ-
նոջը և մեր հաւատարմ ընթերցողու-
հուն մեր անկեղծ շնորհաստութիւն-
ները:

Ուրիշ ոչ մի բանի մասին կարելի չէ
գրել Կ. Պոլսում:

Մամուլի այս գրութիւնը, ի հարկէ,
աշխատանքի չի գրաւում ոչորեւ: Լրա-
գրական այսպիսի գործունէութիւնը չի
կարող գրաւել ոչ մի օրինաւոր մար-
դու: Եւ Կ. Պոլսի լրագրութիւնը մի
աղբ է: Այնտեղի լրագրողները դժբաղ-
մարդիկ են, որոնք անաշուղտութիւն են
կրկն ամեն բանում և ճարահատաւ
կպել են լրագրական գործին:

Բուրգապետի ցուցահանդէսի ժամա-
նակ, երբ հրաւիրաթղթեր էին ուղար-
կուած ամբողջ աշխարհի լրագրողնե-
րին, Կ. Պոլսի լրագրողները վազել էին
Բուրգապետ:

Վազել էին քաղցած շները ազահու-
թեամբ:

— Կարելի է փող վաճառակել:
Նրանք կոմիտեանց պահանջներն
հոգով իրենց ապրուստը, ճաշ ու բնա-
կարան տալ իրենց:

— 25-ը որ ինքնեղ էր հրաւիրել:
Պահանջներն, որ հաստատան են այն
փողը, որ ծախսել են իրենք Կ. Պոլ-
սից գալով և պիտի ծախսեն յետ գնա-
լով:

— Մենք աղքատ մարդիկ ենք:
Պահանջներն այլ և, որ վճարեն ի
րենց այն բանի համար, ինչ որ պիտի
գրեն:

Այսպէս սպասում էին «սարսուխ-
ի կերպով հայտնելը»:

Բայց Բուրգապետի համար, ի հարկէ,
ամենին նշանակութիւն չունէր, թէ
ինչ կանեն Կ. Պոլսում:

Եւ զուրս արին նրանք:

Եւ նրանք երկուր ժամանակ մաշում
էին չմեքեր Բուրգապետում, աղբոս-
ւով:

— Գլխի մի չնչին բան: Մենք աղ-
քատ մարդիկ ենք, մենք դժբաղդ մար-
դիկ ենք: Մեզնում, Կ. Պոլսում, խմ-
բագրութիւններն մէջ սովորութիւն
չկայ վճարելու յօդուածներին համար:
Մենք պէտք է ինքներս հոգանք մեր
ապրուստը: Մեզ վճարում են նրանք,
որոնց մասին մենք գրում ենք: Մեզ-
նում այդպիսի կարգ է տրուում: Մենք
եկանք, կարծելով, թէ փող կ'օգտա-
կանք:

Եւ այս լրագրողները, — նրանց մէջ
կար նոյն իսկ մի կին լրագրող, — խմ-
բովին շրջում էին Բուրգապետում, յի-
շենքիսով Կ. Պոլսի խեղճ ու կրակ շներ
խումբը:

Սրանք են Պերայի «կարգադրողները»:

Այս է Եւրոպայի ներկայացուցչու-
թիւնը Կ. Պոլսում:

Այս տողերը ձեռք, թերեւ, տան այն
հարցի պատասխանը, թէ Եւրոպայի
ինչ ունի սիրելու թիւրքայում: Ինչու
Եւրոպան պաշտպանում է այժմեան
թիւրքերին:

Նոյն «հէշը», որը հատապնդում էր
ինձ, թէ Կ. Պոլսում Եւրոպացիների
կոտորած լինելու դէպքում աշխարհը,
թերեւ, «մի քիչ շահուէր», — ստում էր
այսպէս:

— Թիւրքերն անհրաժեշտ է Եւրո-
պային: Ինչպէս ամեն բարեկարգ տան
մէջ անհրաժեշտ է արարալոր, — Վատ
տեղ է, բայց մեր թիւրքերն այլըն-
թեթ է Կ. Պոլսի «Եւրոպացիներին» վը-
նդուն Կ. Պոլսից, — Կրքան նոր բան-
տեր չինելու հարկ կ'լինի:

— Բայց եթէ աղբանոցն արդէն
խիտ է հոտում:

— Եւ պէտք է, որ հոտի: Այդ պա-
րագրողները հենց փտութեան հոտի
վրայ է, որ թափուում են: Դէ որ հոտի

— մի քիչ բան կ'աճեն վրէժ: Բայց
ոչնչացնել աղբանոցը անկարելի է: Ամ-
բողջ առանք կ'աղտոտուի:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՉՈՒՂԻ, 10 օգոստոսի.— Չուշի քա-
ղաքից մօտ քսան վերստ, իսկ Մեյլիք
Չահազարի մնացած պատմական Աւե-
տարանց գիւղից մօտ չորս վերստ հե-
ռաւորութեան վրայ, մի անտառառ
սարի գագաթին է գտնուում Ս. Ղեռն-
դանց հինաւորեց անապատը, որը
Հարաբաղի նշանաւոր ուխտատեղինե-
րից մէկն է: Ըստ պատմութեան այս-
տեղ է նահատակուած Ս. Ղեռնդը:
Նահատակման տեղը կառուցուած է
մի փոքրիկ բարաշէն եկեղեցի: Թէ որ
թուականին է շինուել այդ եկեղեցին
չկարողացանք իմանալ: Քարերի արձա-
նագրութիւններն էլ ոչինչ չէր պար-
զում, որովհետեւ ժամանակի ընթաց-
քում համարած թէ բոլոր եղծուել
են, չափ ու կտոր տառեր են երևում
եկեղեցու մուտքի՝ գաւթի, ալ ու ձախ
պատերի քարերի վրայ, որոնք դար-
ձեալ անթիվաւոր են: Միմիայն նա-
խագրութիւն ձախ կողմը մի սրտատաշ
քարի վրայ գտանք Ռեմ թուականը:
Եկեղեցու ներսը եղած դարգարանի-
րից հին ոչինչ չկայ: Միմիայն սեղանի
վրայ փոքրիկ սեղանի մէջ արձաթիւ
առիւթի մէջ պահուած է Ս. Ղեռնդի,
Ս. Գեորգի զինուորի, Ս. Պանտիկոն
բժշկի, Ս. Թադէոս տառերի և Ս.
Կարապետի (Յովհաննու Մկրտչի) մա-
սունքները: Հանդիսաւոր տօներին քա-
հանան բաց է անում յիշեալ սեղանի
կողմնուղ ուխտատեղիին համար: Ե-
կեղեցին հարուստ է սրբոյ պատկեր-
ներով, որոնց թիւը քսանից աւելի է:
Եկեղեցու մուտքի ճակատին քարի վը-
րայ փորագրուած է հետեւեալը, որ և
նոյնութեամբ առաջ ենք բերում:

«Յիշատակ ծնողաց իմոց՝ Նորգեղի
սուրբ Ղեռնդ վանուց տանիքն ժեմ-
տով, չորս կողմի սկզբովն: Սահակ Ղ.
Բարաշէնց: 1900 թիւ»:

Սեղանի առաջ ձգուած է մետաքսէ
մի սղոյթի, որի վրայ տանդեղա-
ծուած է՝ «Այս կարծիք ինձայնց Կա-
րապետ Մանուկով»:

Եկեղեցու աջ կողմը պատից կա-
խուած են Ս. Ղեռնդի, իսկ ձախ կողմը
Ս. Թադէոսի մեծապիւր իւղաների
պատկերները, որոնցից առաջին տալի
գրուած է՝ Ս. Ղեռնդի պատկերը նու-
րից Չուշեցի Վարդապետ Գաբրիէլեանց
19 դեկտ. 1876 թիւ»:

Երկրորդի վրայ
գրուած է «Ս. Թադէոսի պատկերը
նուրից Կարապետ Գաբրիէլեանց 19
դեկտ. 1876 թ.»:

Եկեղեցու արեւելեան պատի տակ
ընկած են չորս տապանաքարեր, երկի
ամենահին ժամանակներից, որոնք կի-
սով չափ խրուած են գետնի մէջը:

Այդ քարերի վրայ եղած բառերն այն-
քան մաշուած են, որ ոչինչ չէ կար-
դացում: Որոնց չարքում ընկած են
երկու արիւղ բաւական մեծ տապան-
քարեր: Մէկի վրայ քանդակուած է օ-
ձանակ զինով գաւազան (եպիսկոպոսա-
կան) և խաչ. քարի վրայ փորագրուած
է հետեւեալը:

«Սասանոս հանգչի մարմին սրա-
կոծ Յակոբայ վարդապետին որդւոյ
Թովմասայ Լալայանց՝ յաղկէն Իզրա-
շանց յԱւետարանոց գեղջին Վարան-
դայ, սրբակօսի ճգնաւորական մարմ-
նաւոր կենաց դաբարիք: Վախճանեցաւ
33 տմայց»:

Երկրորդի վրայ գրուած է՝
«Քարսեղ խոտակոծ քահանայ Թա-
ղաւարցի: Վախճանեցաւ Տաթև: Այս
տապանաքարից մօտ հինգ քայլ
հեռու ընկած է մի հնադարեան տա-
պանաքար, որի տառերը եղծուած լի
են իւր իւր ներկերով յետոյ, մեծ
դժուարութեամբ կարգացնել հետե-
ւեալը:

«Այս է տապան Կիլիկիոյ Անտոնի
զատեղ տնտեսանուն թիւն ՌՄԶԲ»:

Սրբավայրին կից շինուած է երկաթ-
կանի բնակարան ուխտատեղիների հա-
մար, որի հարաւային պատի վրայ փո-
րագրուած է. «Ե՛ի յիշատակ հանգու-
ն»:

Վախճանեցաւ... յառաջադ իմութիւն... Իմ:

յեալ Գեորգի-բէկ Աւետարան
Մեյլիք-Յովսէփեանի կառուց գրկնա-
յարկ տնտեսական դուստր նորա Բեթեան
Ժամաստեան 1896 թիւ»:

Սրբավայրից մօտ երեսուն քայլ դե-
պի հարաւայեալ, մի շարք խիտ ծա-
ռերի արանքում է գտնուած սեացած
քարերի մի կոյտ, որը նոյնպէս սրա-
տեղի է: Ըստ աւանդութեան այդտեղ
նահատակուած Ս. Ղեռնդի քայրը: Ուխ-
տատեղիներ յիշեալ քարկոյտի վրայ
քարի մօտեք վառելուց ամեն մէկը մի
փոքրիկ քար է վերցնում թիւ կապում
վայր դնում: Թէ այդ ինչ նշանակու-
թիւն, միտք կամ նպատակ ունի
և կամ որ ժամանակից է մնա-
ցած այդ սովորութիւնը — ոչ մի
կերպ չկարողացանք բացատրել մեզ թէ
ուխտատեղիներ և թէ վանահայր տէր
Արշաւամբ: Այս սրբավայրից մօտ է
գտնուում մի գերեզմանոց բաղնիքացած
մօտ երկու տապանակ տապաններից,
որոնց շատերի վրայ ոչ մի արձանա-
գրութիւն չկայ: Իսկ որոնց վրայ էլ
կան՝ նոր են: Ամենահինը հետեւեալն է
«Սաթաշի կողակց Մարգարէին
թիւ ՌՄԶ»:

Վ. Ա. ԽԱՅԱՏԵԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԿՐՈՒՂԵՒՈՒ ՔՂԱՔԻ ՆԻՇՈՒՄԸ
«АВТОМІЯ» թիւթը հրատարակել
է ըստ ինչոցից մի վարժուհի Ռիթ-
իայից Սոֆիա իւր աղգականներին
գրած նամակը:

«Հաւանականաբար դուք արդէն լսել
էք Կրուշչեյովի թիւթը դրոշմերի ու
նշանների մասին: Դուք իմ կատարած
գագաթնութիւնների մասին: Քաղաք
խուժելով, նրանց չորս օր շարունակ
կողովուրդում և անխնայաբար անկար-
գութիւններ էին կատարում ժողովուրդի
մէջ: Տները կողովուրդուց յետոյ, քա-
րէ էին անում նրանց վրայ և կրակ
խալով, օրակցի իրենց կատարածների
հետքերը անհետացնէին. 550 տուն և
խանութ ամբողջովին այրուած են:
Թանկագին իրերը, դրամ, տնային
գարգառներ, մի խօտով ամեն ինչ
յափշտակել են բաղնիքովիներն ու
թիւթը գինուորները: Կողովուրդում իրե-
ղները հաղաթուր սայլերով տարուել
են Ռիթիայի և Պրիլիպ ամենամեծին
գնելով ծախսելով: Այս բոլորին աղա-
նատես լինելը մեզ ահ ու սարսուխ
մէջ է ձգել: Բաղմաթիւ կանայք ու
աղջիկներ ընտարարուած են և շա-
տերն ևս գերի տարուած... Այսպիսի
բռնութիւններ և գաղանաբարայ ա-
րարներն ոչ որ չի յուշում, որ պատա-
հած լինի մինչև այժմ: Լեռները ապա-
ւինողները քաղցից կոտորում են:
«Մենք այստեղից աշխատում ենք նը-
րանց օգնութեան համար, որքան մեր
կարողութիւնը ներսում է...»

«Ես կատարելապէս սարսուխ-
հար եմ եղել և չզկտեմ, թէ
ուր ապաւինեմ: Բուրգապետի տը-
ներն այրուած են. մարդիկ թէ և
ազատուած են, բայց մնացել
են փողոցներում, առանց մի կտոր
հացի... Բառի ընդհանրական նշանակու-
թեամբ մարդիկ կոտորում են քաղ-
ցից: Հրդեհից ողորտուած տները կո-
ղատուած են. Կրուշչեյովն ոչինչ
չի մնացել: Այդ ընկնող քաղաքացի-
ները փախել են, մնացել են միայն
աղքատներն ու անպէտքները: Չուտով
փող հացը, էք և ասացէ՛ք՝ ինչպէս
վարուել ձեր մարդկանց հետ: Քաղաքի
մէջ սպանուածների դիակները շներ
ստաշ են ձգուած, ամենք թաղում են
հենց ողորտի տների քակերի մէջ:
Հատերը այրուել են իրենց տների
մէջ, շատերն են խելագարուել են:
Միակ յոյսներս գրուած է Աստուծու
վրայ»:

ՄԱԿԵՐԱՆԱԿԱՆ ՍԵՐՏԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ:
«Information» թիւթը Ռուսիայից
հաղորդում է, որ վերջին օրերը ա-
պստամբներն խմբերն միացել են
բաղմաթիւ սերբեր: Այդ երկու թիւթ
թիւթը կառավարութեանը ստորիկ
գրագիւլ է նրանց դէմ և նա օկուլ է
լինաւ կերպով հալածել սերբ ժողովու-
րին: Թիւթերը իրենց մզկիթներում
մի քանի անգամ ժողովուրդ են ունե-
ցել խմբերին համար ժողովուրդի հետ
կառուելու միջոցների վրայ: Թիւթը ի-

խանութները մինչև այժմ զանազան
տեղեր սերբ ժողովուրդից յոյց էր տալիս
քիչ-չափ պաշտպանութիւն, սակայն,
վերջին ժամանակներս, դա ևս օկուլ
է իւր կաշուի վրայ գլալ թիւթա-
կան բարկութեան ամբողջ դառնու-
թիւնը: Մերերը համարեա գիշեր ցո-
րեկ մնում են իրենց տների մէջ պա-
շարուած նրանք երեսի վրայ են թո-
ղել իրենց դաշտալին աշխատութիւն-
ները, առեւտուրն ևս համարեա թէ
բոլորովին կանգ է առել: Բաղմաթիւ
սերբ ընտանիքներ փախել են Տետովո:
Չերքալայում են սերբ ուսուցիչներ
և հոգեւորականներ՝ որոնք ամբաստա-
նում են այն բանի համար, թէ իւր
գոտիքը համարել են սերբ ժողովուրդին
միանալ ապստամբական հրոսակաւ-
ներին: Գոտիքայում սերբերի գրու-
թիւնը մասնաւորապէս վտանգաւոր է.
թիւթը բնակչութիւնը հետզհետէ աւե-
լի ու աւելի սպառնական դիրք է
բռնում դէպի սերբ ժողովուրդը. իսկ
դօքը այստեղ ամենեւին չկայ, որի
պատճառով նա մատուցած է բացառ-
ձակ անապատութեան: Սերբ ժողով-
ուրդի վրայ մասնաւորապէս սարսու-
ք է տարածում առնաւորների պարա-
դուլի Դեմիք-Ալան, որը ամբողջ ժա-
մանակը զբաղուած է Գոտիքայի շըր-
ջակայքում իւր կատարած յափշտա-
կութիւններով, հրդեհութիւններով
և աւերումներով: Անտառտները սերբ
կանայց ու աղջիկներին առեւտելու են
և յետոյ՝ ծախում հարեւաններին:

